

EEN LANGE EEUW IDEALISME

Wenskaart van de besturen van de Wereldbibliotheek-Vereniging en de Wereldbibliotheek Kerstfeest 1939 – Nieuwjaar 1940. Ontwerp: M. van Coppénolle.

Het verleden wordt gesymboliseerd door een Egyptische landbouwer, een Griekse zuil en trapgevels; het heden door een moderne man, fabrieken en flatgebouwen; de toekomst door een robot.

Franse titelpagina: ex-libris dat gebruikt werd voor het boekenarchief. Ontwerp: Herman Hana.

EEN LANGE EEUW IDEALISME

**Uitgeverij Wereldbibliotheek
van 1905 tot 2015**

Niek Miedema
Jan Schilt
Joos Kat

WERELDBIBLIOTHEEK • AMSTERDAM

“

© Uitgeverij Wereldbibliotheek 2022.

Alle rechten voorbehouden

In samenwerking met Wereldbibliotheek Holding bv

Redactionele medewerking: Michel Meynen

Boekverzorging, band en omslag: Jan Martin Wilschut BNO

Alle afbeeldingen komen uit het archief van
Uitgeverij Wereldbibliotheek, tenzij anders vermeld.
De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden
van het beeldmateriaal te achterhalen. Zij die
desondanks menen rechten te kunnen doen gelden,
kunnen zich tot de uitgever wenden.

Omslagfoto: Olia Gozha / Unsplash

NUR 680

ISBN 978 90 284 2136 3

www.wereldbibliotheek.nl

“

*Niet alleen boeken **uitgeven**,
maar ook de lezer brengen tot het ware genot ervan,
is het doel van ons ondernemen.*

Leo Simons

“

Inhoud

Woord vooraf :: 15

DEEL I :: 17

Tot een hoog gemeenschappelijk doel

Een biografische schets van Leo Simons (1862-1932)

Niek Miedema

Inleiding :: 19

Duizendpoot

Afkomst :: 20

Joods winkeliersmilieu

Een familie van doeners :: 22

De vormende jaren :: 25

De hbs

Academie voor Beeldende Kunsten :: 26

Het Servetje :: 27

South Kensington School of Art :: 28

Haagse Voordrachten :: 30

Leiden :: 30

Debuut als publicist :: 32

De zelfkantigheid van den enkeling

Toneelcriticus :: 34

Liefde voor het toneel :: 35

De betrokken criticus :: 37

Gids voor Amsterdam :: 39

Maatschappelijke betrokkenheid :: 41

Volksverheffing en socialisme

Vereeniging Leeskamer :: 42

Ons Huis :: 44

De liefde van zijn leven :: 45

In zoo'n bedroefd verlangen

Naar Engeland :: 47

- Mijn beslissing is genomen
- Simons en J.T. Grein :: 49
- Vennoot bij Henry & Co :: 50
- Huwelijk en woning :: 51
- Vaste huisvrienden :: 53
- Een klein intermezzo uit de familiekring :: 55
- Tijdschrift *Hollandia* :: 56
- Londense artikelen :: 60

Terug in Nederland :: 62

- Parkwijk en Nieuw Parkwijk
- 't Binnenhuis :: 65
- Studies in volkskracht :: 66
- Josine Simons-Mees :: 69
- Meer toneel :: 73

Leo Simons en Vondel :: 75

- Het zaad der eeuwen
- De *Gijsbrecht*-uitgave

Nieuwe activiteiten :: 87

- Amsterdamsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding
- Gemeenteraadslid :: 88
- Politieke beschouwingen :: 93
- Volksopvoeding en zelfontwikkeling :: 96
- Toneelspelersbond :: 97
- Podiumkunsten voor elke beurs :: 98

Bepleiter van schrijvers- en lezersbelangen :: 99

- De Berner Conventie
- Leo Simons en de Open Boekhandel :: 101
- Vereeniging Querido :: 104
- Ondersteuningsfonds vVL :: 105

Andere kwesties :: 107

- Oog voor Vlaanderen
- Jodendom :: 109

Simons als romancier :: 110

- Albert de Vries

Levenseinde :: 112

- Helaas is hij wonderbaarlijk sterk
- Roem en nalatenschap :: 113
- De duizendpoot kijkt in de spiegel :: 114

Slotwoord :: 115

Met dank aan :: 116

DEEL II :: 119

Biografie van het fonds

1905-2005

Jan Schilt

Hoofdstuk 1 – Voorgeschiedenis :: 121

Twee opmerkelijke initiatieven :: 123

Simons' 'geloofsbelijdenis' :: 125

Hoofdstuk 2 – De eerste vijf jaar :: 129

1905-1910

29 april 1905: Maatschappij tot verspreiding van Goede en

Goedkoope Lectuur :: 131

Een welverzorgde volksuitgaaf :: 134

De eerste Jaargang Wereld-Bibliotheek :: 136

Resultaten van het eerste jaar :: 141

Wereldbibliotheek en Nederlandsche Bibliotheek :: 144

Romans voor 'het ontwikkelde proletariaat' :: 147

Onaangename pers en tegenslagen :: 148

De Berner Conventie en andere irritaties tussen Simons en
het boekenvak :: 151

Blauwe Bibliotheek, een nieuw project voor de volksklasse :: 152

Nieuwe culturele initiatieven :: 154

Nieuwe Romans, de Bibliotheek van Russische Literatuur :: 156

Na vijf jaren :: 160

Hoofdstuk 3 – Het tienjarig bestaan met 422 titels :: 163

1910-1915

Fondsontwikkeling blijft verbazen :: 164

Toetreding tot de Berner Conventie :: 169

Het gevaar Simons en de Open Boekwinkel :: 170

Nicolaas Johannes van Suchtelen :: 175

Een overspannen criticus :: 176

De Nieuwe Amsterdammer, nieuwe irritatie :: 178

De Eerste Wereldoorlog :: 179

Het jubileumjaar :: 181

Het tienjarig jubileum :: 183

Herinneringsdag :: 185

Hoofdstuk 4 – Het twintigjarig bestaan

met 3.702.127 verkochte boeken :: 189

1915-1925

Een boeken kopend volk

Onze 12,5-jarige arbeid voor de Nederlandsche Volkscultuur :: 190

Moge zich in ons tijdschrift weerspiegelen het rijke leven
van onzen tijd :: 191

Periodieken voor derden :: 194

Periodieken voor de eigen kring :: 194
 Het Winterwerk :: 195
 Een jaarperiodiek, maar wel een boek :: 196
 De omzet staat onder druk, wat stijgt zijn de kostprijzen :: 197
 Zeer groote versterking onzer geldmiddelen :: 198
 Vermakelijke Ossiade :: 199
 Het nieuwe gebouw te Sloterdijk :: 201
 Een Vakbibliotheek uitgeven :: 203
 Abonnementen Naar Vrije Keus :: 204
 Vlaamsche Bibliotheek :: 204
 Litteratuur en algemeene encyclopædische
 ontwikkelings-werken :: 208
 Het schrijversechtpaar Scharten-Antink :: 209
 Hernieuwde pogingen om het volk zelf en direct te bereiken :: 212
 In tweemaal tien jaar :: 212

Hoofdstuk 5 – Naar het zilveren jubileum :: 215

1925-1930

Nederlands eerste boekenclub
 Twaalf bekroonde romans :: 217
 Een prestatie van formaat, maar de financiering... :: 218
 Het 'overige' fonds :: 223
 Hervormingen en een sterk doorgevoerde versobering :: 226
 Simons treedt terug :: 226
 Het zilveren jubileum :: 228
 Stichter en voortreffelijk leider :: 230

Hoofdstuk 6 – Een Wereldbibliotheek zonder Leo Simons :: 233

1930-1940

Actuele politiek speelt een belangrijke rol
 Opzienbarende uitgaven :: 236
 Een nieuw initiatief :: 238
 Vondel compleet :: 239
 Het succes Scharten-Antink is voorbij :: 240
 De omzet in mineur :: 240
 Simons' inzet en geestkracht erkend :: 242
 1933 :: 243
 Gouden medaille :: 245
 Twee comités en een nieuwe stichting :: 247

Hoofdstuk 7 – Wereldbibliotheek en de wereldbrand :: 251

1940-1945

Actuele politiek speelt een belangrijke rol
 Verboden, in beslag genomen of vernietigd :: 252
 De Raad van Advies... de raad van censuur :: 255

Boeken duiken onder, voorraden raken op; de nood wordt
een deugd :: 258
Twee smetjes op het onkreukbare blazen :: 261
De laatste loodjes :: 263

Hoofdstuk 8 – Wereldbibliotheek in een veranderde maatschappij :: 265

1945-1955

Klassiek gekrakeel tussen boekhandelaren en uitgevers
Exlibriskring der WBV :: 267
Welke koers vaart Wereldbibliotheek na de oorlog? :: 268
De koers wordt definitief verlegd :: 271
De Wereldboogreeks :: 271
Nog meer reeksen en series :: 276
Verouderd beleid, maar ook oud succes :: 279
Investerings, reserveringen, liquiditeit :: 281
Zilveren Boek :: 282

Hoofdstuk 9 – De werkplaatsen worden verkocht :: 287

1955-1965

Het Vlaamse Huis der Wereldbibliotheek :: 288
Winterink gehuldigd en de moeilijke start voor Reinalda :: 289
Vlaamse kritiek :: 292

Hoofdstuk 10 – Wereldbibliotheek verliest haar onafhankelijkheid :: 297

1965-1975

Love Story, een liefdes- en succesverhaal :: 298
Overname :: 301

Hoofdstuk 11 – Weer een interessante speler op de boekenmarkt :: 305

1975-1986

Ook de WBV krijgt een nieuw gezicht :: 306
De toekomst is altijd langer dan het verleden :: 309
Wereldbibliotheek telt weer mee :: 310
Het einde van een uniek fenomeen en een bod op
het illustere fonds :: 312

Hoofdstuk 12 – Wereldbibliotheek zelfstandig onder Joos Kat :: 315

1986-1991

Een 'onbeheersbaar proces' in de verkoop
Uitgeverij Wereldbibliotheek bv :: 317
De eerste vijftien maanden:
1 oktober 1986 – 31 december 1987 :: 318
Het eerste lustrum van Joos Kats Wereldbibliotheek :: 320
Literaire romans en verhalen :: 321
Filosofie en Psychologie :: 323

Hoofdstuk 13 – Het tienjarig jubileum

Wereldbibliotheek nieuwe stijl :: 327

1992-1996

Nederlandstalige fictie :: 328

Drie belangrijke non-fictietitels :: 330

1995 Sara Burgerhart in een draagtas :: 331

Stelling(en) :: 333

Literair tijdschrift :: 335

Personeelszorgen :: 336

Woningruil :: 338

Naar Londen :: 339

Hoofdstuk 14 – Naar de eerste eeuw :: 341

1997-2005

De woningruil heeft een vervolg

‘Iemand voor erbij’ :: 342

De Vlaamse connectie :: 343

Polet en anderen :: 344

Poëzie :: 346

Goedkope edities :: 348

De weg vinden in het labirint :: 349

Een auteur uit ‘Die Welt von gestern’ :: 349

Het verleden voor een breed publiek :: 351

29 april 2005: Een honderdjarige uitgeverij :: 354

Boek-op-verzoek :: 355

Een feestelijke dag in april :: 356

Honderd jaar liefde voor Vlaanderen :: 358

Ter afsluiting... een feest :: 358

Wereldbibliotheek in een nieuwe eeuw 2006 – ... :: 359

DEEL III :: 361

Biografie van het fonds

2006-2015

Joos Kat

Hoofdstuk 15 – Het e-tijdperk en de goedgevulde boekenkast thuis :: 363

2006-2008

Inleiding

De acquisitie van nieuwe titels

Nieuwe titels: vertaalde fictie 2006-2008 :: 364

Nieuwe titels: oorspronkelijke Nederlandse fictie 2006-2008 :: 372

Poëzie: periode 2006 tot en met 2008 :: 374

Nieuwe titels: non-fictie 2006-2008
 Filosofie, psychologie, antropologie, opvoedkunde :: 376
Geschiedenis en Reeks Natiestaat :: 380
Inleiding
Reeks: Natiestaat. Politiek in Nederland sinds 1815.
 Gepubliceerd tussen 2006 en 2014 :: 383

Hoofdstuk 16 – Wereldbibliotheek op een keerpunt :: 387

2009-2015

Inleiding
Enkele verhoudingsgetallen
Wereldbibliotheek verkocht aan een insider :: 388
Crisis in het boekenvak, crisis bij Wereldbibliotheek :: 389
Nieuwe titels: oorspronkelijke Nederlandse fictie 2009-2015 :: 390
Poëzie 2009-2015 :: 395
Nieuwe titels: vertaalde fictie 2009-2015 :: 403
 Duits :: 405
 Spaans :: 410
 Italiaans :: 415
 Engels :: 420
 Fins, Noors, Deens :: 420
 Centraal- en Oost-Europese talen :: 421
 Grieks :: 422
 Ivriet :: 423
Een nieuw genre: fantasy :: 423
Nieuwe titels: non-fictie 2009-2015 :: 424
Geschiedenis :: 424
Filosofie, psychologie, antropologie, opvoedkunde :: 427
Letterkundige geschiedenis :: 430
Varia :: 433
Armada. Tijdschrift voor wereldliteratuur :: 434

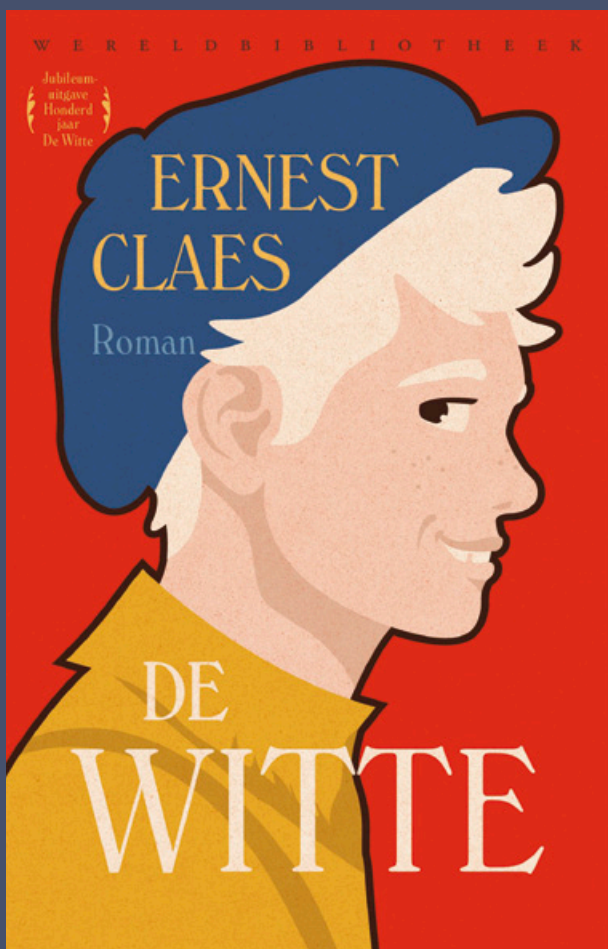
Tot slot :: 437

De uitgeversattitude in de 21ste eeuw en de toekomst van het boek

Bronnen :: 441

Fondslijst :: 445

Personenregister :: 497

De Witte, jubileumuitgave – 100 jaar, 2020.

Onafgebroken in druk sinds 1920.

Omslag: Rouwhorst + Van Roon.

Woord vooraf

Op 29 april 2005 bereikte Uitgeverij Wereldbibliotheek de honderdjarige leeftijd. Sinds 1999 lag het in de bedoeling de festiviteiten ter viering daarvan te bekronen met een uitgave over deze unieke boekenuitgeverij. Jan Schilt, oud-directeur van de uitgeverij, nam uiteindelijk in 2003 de taak op zich de biografie van het fonds te schrijven. Niek Miedema, schrijver, vertaler en docent, die voor de uitgeverij al het boek *Een dampkring van cultuur. De premie-uitgaven van de Wereldbibliotheek-Vereniging 1925-1986* samenstelde, zette zich aan een grondig onderzoek naar het veelzijdige leven van Leo Simons en schreef de biografische schets waarmee dit gedenkboek opent.

Het lukte niet het boek gedurende het jubileumjaar het licht te doen zien en ook het jaar daarna werd het nog niet gepubliceerd. De vrucht van het werk dat al was verricht — niet alleen archiefonderzoek, maar ook veel van het schrijfwerk — en delen uit het archief die voor een voortzetting van het project noodzakelijk waren, werden in dozen verpakt en opgeborgen, in de hoop dat ze ooit weer tevoorschijn zouden komen. Dat heeft lang geduurd, maar op de grens van 2015/2016 rees het plan om alles op te rakelen en er bovendien tien jaar geschiedenis aan toe te voegen. Zodoende hebt u nu het boek voor u dat 110 jaar uitgeverijgeschiedenis beschrijft en dus de eerste eeuw van Uitgeverij Wereldbibliotheek verbindt met haar tweede. Jan Schilt heeft dat helaas niet meer mogen meemaken, hij kwam ons te ontfangen op 31 januari 2015.

De oorspronkelijke opzet van Schilt en Miedema bleef gehandhaafd. Joos Kat, directeur-uitgever tussen 1986 en 2009, heeft zoals Schilt met het boekenfonds als uitgangspunt de jaren 2006 tot en met 2015 beschreven.

Het zal genoegzaam bekend zijn dat Leo Simons in 1904 met een revolutionair en idealistisch plan kwam (waar het Nederlandse boekenvak geen enkel vertrouwen in had) voor een 'ideële' uitgeverij met twee doelstellingen. Zijn eerste streven was van inhoudelijke aard: voor een breed publiek, vooral voor hen die daar tot dan toe van verstoken waren, moesten boeken worden uitgegeven van grote verscheidenheid en van hoge kwaliteit, terwijl aan hun uiterlijke vorm veel aandacht moest worden besteed. Zijn tweede oogmerk was van commerciële aard: het accent moest liggen op betaalbaarheid en op een optimale bereikbaarheid van potentiële kopers

en lezers; het verkoopsysteem moest gericht zijn op het verkrijgen van een eigen, groot en vast lezersbestand door middel van onder meer abonnementenseries, jaarboeken en tentoonstellingen bij grote bedrijven met veel werknemers. Simons' plan paste perfect in het in de samenleving breed gedragen streven naar volksverheffing, zoals in die tijd ook volkshuisvesting een vlucht nam met de stijl van de Amsterdamse School. De uitgeverij had een sterk 'verenigingskarakter', dat in 1925 resulteerde in de oprichting van de Wereldbibliotheek-Vereeniging: een Nederlandse boekenclub avant-la-lettre, met als hoogtepunt bijna 36.000 leden in 1945/1946.

De schrijvers van dit boek hebben zich onder meer de volgende vragen gesteld: hoe reageerden de boekverkopers van toen op de aanvankelijk gekozen verkoopmethoden; had de opkomst van de commerciële boekenclubs invloed op de structuur van Wereldbibliotheek; en werd de 'ideële' uitgeverij ten langen leste een 'gewone' uitgeverij?

De opzet heeft geleid tot drie delen, elk met zijn eigen auteur. Bewust werd voor deze opzet gekozen, verschillen in aanpak, stijl, woordgebruik en dergelijke waren ingecalculeerd: deel I een biografische schets van de oprichter (waarin zijn grootste activiteit, Wereldbibliotheek, geen of nauwelijks aandacht krijgt), deel II de fondsontwikkeling van de uitgeverij van 1905 tot 2005, deel III de fondsontwikkeling van 2006 tot en met 2015. Gevolgd door de bronnenopgave en de complete fondslIJst van 110 jaar. Een personen- en auteursregister sluiten het boek af. In de delen II en III komen ook de plaats in de markt, de bedrijfseconomische kanten en de positie in het Nederlandse en het Vlaamse boekenvak aan de orde; en voor het hele boek geldt, dat op de achtergrond van deze aandachtspunten de lezer een tijdsbeeld krijgt van grofweg de hele vorige eeuw. In de inhoudsopgave kan snel naar bepaalde onderwerpen en periodes worden gezocht.

Uitgeverijgeschiedenissen leggen vast wat en hoe voorbije generaties hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het boek als voornaamste cultuurdrager. Het verder weg gelegen doel is dat toekomstige generaties geïnspireerd worden om op eigen en op vergelijkbare wijze voort te gaan op hetzelfde pad.

W.B.-monogram:
Herman Hana.

Zoals Leo Simons dat omschreef: 'Niet alleen boeken *uitgeven*, maar ook de lezer brengen tot het ware genot ervan, is het doel van ons ondernemen.'

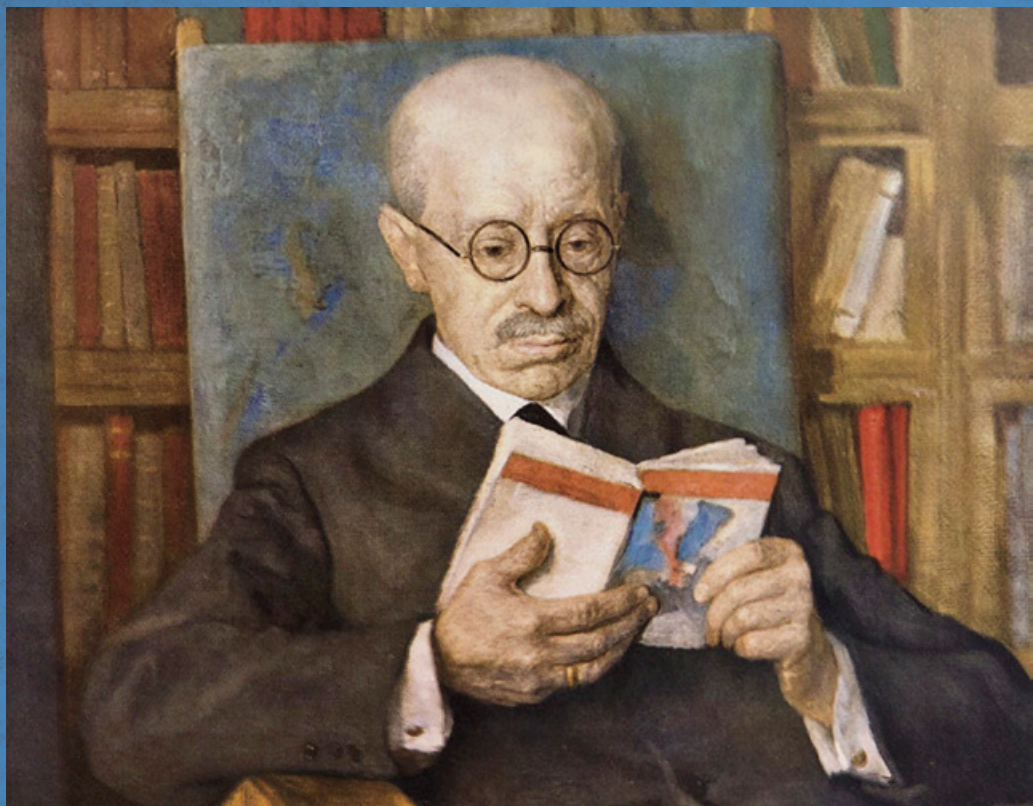
Deel I

Tot een hoog gemeenschappelijk doel

Een biografische schets van Leo Simons (1862–1932)

Niek Miedema

In 1930 kreeg Leo Simons bij de viering van het 25-jarig bestaan van zijn uitgeverij zijn door Georg Rueter geschilderd portret, een cadeau van de Wereldbibliotheek-Vereeniging.

Inleiding

Duizendpoot

Leo Simons is een onwaarschijnlijk initiatiefrijk mens geweest, een duizendpoot die zijn sporen op velerlei gebied heeft nagelaten. Het belangrijkste van al die sporen is zonder twijfel de oprichting van de uitgeverij waarvan de fondsgeschiedenis in dit gedenkboek door Jan Schilt en Joos Kat uitputtend wordt beschreven. Deze biografische schets houdt zich echter slechts zijdelings met Wereldbibliotheek bezig, maar wil juist een indruk geven van wat die andere 999 poten ondertussen deden.

Simons overleed in 1932. Mensen die hem goed gekend hebben, leven ruim negentig jaar later natuurlijk allang niet meer. Een nicht van hem, die toen ik haar in 2004 sprak 87 jaar oud was, herinnerde zich als kind ‘oom Lion’ te hebben meegemaakt op familiebijeenkomsten (‘Een drukke prater’). We zijn bij gebrek aan verdere ooggetuigen aangewezen op enkele op schrift gestelde herinneringen en op zijn eigen correspondentie. Men kan zich afvragen hoe biografen van straks greep moeten krijgen op de activiteiten en gedachten van onze telefonerende, e-mailende, sms’ende en twitterende generatie, maar Leo Simons was gelukkig nog iemand die zijn contacten grotendeels per brief onderhield. Hij schreef er in zijn leven tienduizenden, waarvan een substantieel deel bewaard is gebleven.

Door iemands zakelijke en persoonlijke brieven heen lezen, het haastige vulpenhandschrift vertrouwd zien worden, familiefoto’s bekijken: het heeft iets licht gênants. Talloze avonden moet Simons thuis aan zijn bureau hebben gezeten, bij het licht van de schemerlamp bezig met het bijhouden van zijn correspondentie. Het vereist enige schaamteloosheid om in die kring van lamplicht binnen te treden en over zijn schouder mee te kijken. Hij kan zich niet nader verklaren en niet verweren.

Wie de brieven en publicaties van Simons leest, krijgt een beeld van de man en dat leidt tot vragen. Wat voor type man was Leo Simons? Hoe liep hij? Hoe klonk hij? Merkte men het meteen als hij een vertrek binnenkwam of kon hij, zoals de columnist Frits Abrahams eens over zichzelf schreef, in het openbaar gemakkelijk lang onopgemerkt blijven, omdat hij blijkbaar een

onopvallend uiterlijk had? Diverse tijdgenoten hebben getuigd dat Simons, klein van stuk, een gedreven, enthousiaste causeur was, zij het dat hij zonder stemverheffing sprak. Hij was iemand die volledig opging in zijn gesprekken, die een mening over vrijwel alles had, en anders wel bezig was zich er een te vormen. Een man ook met een zwakke gezondheid, om wie ondanks zijn schier onuitputtelijke werkdrijf altijd iets broos hing.

Leo Simons heeft zich op zo veel terreinen bewogen dat een zuiver chronologische weergave van zijn leven onleesbaar zou worden. Er zouden tien of meer vervolgh verhalen tegelijk gaande zijn en de rode draad zou al snel een onontwarbare kluwen zijn geworden. De tekst is daarom naar onderwerp geordend, waarbij waar mogelijk rekening is gehouden met de chronologie. En iedere schijn van volledigheid mag al bij voorbaat ook werkelijk als schijn worden beschouwd. Laten we niettemin bij het begin beginnen.

Afkomst

Joods winkeliersmilieu

Lion Simons, zoals hij de eerste dertig jaar van zijn leven genoemd werd, stamde uit een redelijk gegoed joods winkeliersmilieu in Den Haag. Toen hij op 1 augustus 1862 geboren werd, dreef zijn vader samen met drie broers een handelsfirma die onder meer lakens, provisiezakken en stropdassen leverde aan het Nederlandse leger. Dit was een dermate lucratieve negotie dat de broers mettertijd alle vier een afzonderlijk bedrijf konden beginnen. Louis-Levy, de oudste, vestigde in de Wagenstraat een engroszaak in zijden stoffen, dameshoeden en linten. Abraham ging vanuit de Raamstraat grossieren in laken- en herenkledingstoffen. Philip, die mismaakt was (hij had geen neus) en daarom zo weinig mogelijk onder de mensen kwam, koos ervoor om in zijn eigen huis een cartonnergewerkplaats op te zetten. De laatste van het kwartet, Lions vader Mozes Simons (1826-1894), zette in de Vlamingstraat,

in het hartje van de stad, samen met zijn vrouw Kaatje de Sterke (1837-1911) een florerende zaak op in passementerieën, galanterieën, furnituren en manufactures, waren die tegenwoordig onder de verzamelnaam 'handwerkartikelen' zouden vallen.

Het echtpaar Simons-De Sterke was in januari 1855 voor de wet getrouwd in Rotterdam, en vervolgens werd twee weken later

De ouders van
Leo Simons (1855).

